

Introduktion

Gäng- snacket

Innehåll

Introduktion till GÄNGSNACKET	Fel! Bokmärket är inte definierat.
Introduktion till foldern – Gängsnacket	3
Barndom utan brott.....	3
Om materialet	3
Bakgrund.....	3
Viktiga begrepp.....	4
Vilka brott är vanligast?	5
Att förebygga rekrytering av barn och unga till kriminella miljöer	5
Risk och skyddsfaktorer	6
Riskfaktorer att uppmärksamma.....	6
Skyddsfaktorer att stärka	10
Stöd till föräldrar eller annan viktig vuxen.....	11
Stöd till barn och ungdomar	13
Olika aktörers roller	14
Skolan och förskolans roll.....	14
Socialtjänstens roll.....	14
Hälso- och sjukvårdens roll	15
Samverkan – flera kan bidra.....	15
Behov av mer stöd?.....	16
Fördjupningsmaterial	17

Introduktion till – Gängsnacket

Barndom utan brott

Den här introduktionen är tänkt att vara en introduktion och ett stöd till foldern Gängsnacket - Barndom utan brott. Den vänder sig till dig som i din yrkesroll möter barn och unga, föräldrar och andra viktiga vuxna runt barn och unga som riskerar att rekryteras till kriminella miljöer.

Syftet med foldern är att förebygga att barn och unga rekryteras till kriminalitet genom att uppmärksamma föräldrar och andra viktiga vuxna på varningssignaler, förändrat beteende och så vidare hos barnet eller den unge.

Om materialet

Foldern Gängsnacket vänder sig till föräldrar eller andra viktiga vuxna i barnets/ungdomens närmiljö. Foldern och den här introduktionen har tagits fram av länsstyrelserna i samarbete med Polismyndigheten. Under framtagande av materialet har dialog och samtal förts med representanter för berörda myndigheter, kommuner, forskare inom området samt företrädare för frivilliga organisationer.

Foldern är tänkt att användas i förebyggande syfte och i situationer då skolan, fritidsgården, fältarbetare, föreningar, polisen eller andra uppmärksammar att barn och unga riskerar att lockas in i kriminalitet. Foldern kan vara ett första steg i att uppmärksamma föräldrar eller andra viktiga vuxna på de risker som finns med kriminella gäng/miljöer samt att stärka dem i att våga ta samtalet och söka hjälp och stöd.

Foldern fokuserar på följande delar:

- Är du orolig för att ditt barn ska lockas in i kriminalitet?
- Vad vill gängen att barnen ska göra?
- Du är viktigast för ditt barn
- Här kan du få hjälp

Introduktionen är tänkt att vara en fördjupning till foldern. Den beskriver vilka risk- och skyddsfaktorer som är viktiga att uppmärksamma, vilket stöd kan föräldrar andra viktiga vuxna behöva i syfte att förebygga och förhindra att barn och unga rekryteras till kriminella miljöer. Introduktionen beskriver också olika aktörers roller i arbetet. För den som vill läsa mer finns hänvisningar till vidare kunskap.

Introduktionen syftar till att vara en hjälp till dig som yrkesverksam i hur du kan bemöta och arbeta med dels barn och unga dels föräldrar och andra viktiga vuxna för att förhindra rekrytering till kriminalitet.

Bakgrund

Dödligt skjutvapenvåld i kriminella miljöer har ökat över tid.¹ Den kriminella miljön är inte något som finns någon annanstans utan den finns nära oss och är ett vardagligt inslag i vår närmiljö. Barn i allt yngre åldrar och ungdomar involveras i gängkriminalitet för att få pengar, social status, tillgängliga karriärvägar eller ”löften om att vara någon”. Barnet/ungdomen går oftast via de personer som hen tycker om och ser upp till. Därför handlar det inte företrädesvis om rekrytering utan mer om att umgås med de man tycker om, vilket så småningom leder till eget deltagande i kriminalitet. Andra faktorer som påverkar att barn och ungas dras in i kriminalitet kan vara instabila familjeförhållanden, rotlös tillvaro, avbruten skolgång, ekonomiska bekymmer under uppväxten och upplevelser om att det egna området är sämre än andra.

¹ [Sprängningar och skjutningar | Polismyndigheten \(polisen.se\)](#)

Risken att dras in i gängkriminalitet ökar bland unga som saknar framtidstro, som inte har goda förebilder och inte möter tillräckligt många vuxna som stödjer och tror på deras förmåga.

Det finns en stark koppling mellan narkotika och brottslighet och just narkotikarelaterad brottslighet är en av de vanligaste brottstyperna bland ungdomar. De kriminella marknaderna domineras av narkotikaförsäljning i olika led. Både narkotikaförsäljning och vapenbrott beskrivs återkommande som ett jobb och personerna som är involverade beskriver det som att det krävs kunskap och skicklighet.²

Viktiga begrepp

Risikfaktor

Risikfaktor för att utveckla ett visst beteende kan vara egenskaper, händelse eller förhållanden som ökar eller bidrar till ett visst utfall, i det här fallet till ett normbrytande beteenden. Enligt forskningen kan det handla om många olika saker, exempelvis: trotsighet, ilska eller oräddhet i kombination med vårdnadshavarnas egna svårigheter. Risikfaktorer återfinns på flera nivåer; individnivå, familjenivå, i skolan, i närsamhället och/eller i samhällets struktur och normer.³

Skyddsfaktor

Skyddsfaktorer är egenskaper, händelser, förhållanden eller processer som minskar risken att utveckla normbrytande beteende. Skyddsfaktorer kan motverka riskfaktorer genom att fungera som en skydd och motkraft mot riskfaktorer, flera skyddsfaktorer i kombination utgör en buffert mot effekterna av att exponeras för risk. Exempelvis kan det handla om positiv skolanknytning, skolprestationer, positiv förhållningssätt hos den unge men även vårdnadshavarnas ork, engagemang och stöd.

Normbrytande beteende

Normbrytande beteende betyder i det här sammanhanget negativa och destruktiva beteenden som på olika sätt innebär att regler och normer överträds och bryts.⁴ När vi pratar om normbrytande beteenden i den här introduktionen menar vi både brottsliga och kriminella handlingar och allvarliga regel- eller normbrott. Detta kan handla om att bryta mot föräldrars regler, skolka, snatta, hota, slåss, stjäla och så vidare.

Strategiska brott

Strategiska brott innebär ungdomars första lagföring som mer än andra brott indikerar fortsatt och hög kriminalitet. Benämningen har använts för att det är strategiskt relevant att rikta åtgärder mot de unga som löper högst risk att bli högaktiva lagöverträdare.⁵

Föräldrar och andra viktiga vuxna

I materialet och i introduktionen används begreppet förälder vilket också ofta är barnets vårdnadshavare och därmed den person som ska se till att barnets behov blir tillgodosedda och är juridiskt ansvarig för barnet. Ibland är dock inte vårdnadshavare och förälder samma person. I det här sammanhanget avser begreppet förälder den eller de personer som ansvarar för barnets personliga förhållanden och som har en rätt och en skyldighet att bestämma i olika frågor som rör barnet.

² [Skjutningar i kriminella miljöer - En intervjustudie \(bra.se\)](#)

³ [Risk- och skyddsfaktorer för normbrytande beteende - Kunskapsguiden](#)

⁴ [Risk- och skyddsfaktorer för normbrytande beteende - Kunskapsguiden](#)

⁵ [Strategiska brott - Brottsförebyggande rådet \(bra.se\)](#)

Andra viktiga vuxna är personer som finns i barnets närhet och fyller en viktig funktion under barnets uppväxt. Det kan vara yrkesverksamma som träffar barnet, exempelvis lärare, fritidspedagoger, fältarbetare men även andra personer som träffar barnet på fritiden, till exempel en tränare.

Vilka brott är vanligast?

Brottsförebyggande Rådet har följt utvecklingen av ungdomars strategiska brott sedan början av 2000-talet.⁶ Deras studier bygger på forskning och uppföljning och ger kunskap om vilka brottstyper bland unga som starkast indikerar en fortsatt brottslighet och vilka faktorer som ökar möjligheterna för någon att lämna ett kriminellt sammanhang.

Skillnader mellan pojkar och flickor

Fler pojkar än flickor lagförs för brott. Brottstyperna skiljer sig något åt. De vanligaste strategiska brotten bland pojkar är rån och grov stöld, våld eller hot mot tjänsteman och övergrepp i rättssak. Bland flickor är de vanligaste strategiska brotten våld eller hot mot tjänsteman och ringa narkotikabrott.⁷

Unga, och då i synnerhet pojkar, löper ökad risk att rekryteras och involveras på olika sätt i kriminella sammanhang. Den som väl inträder i den kriminella miljön riskerar att fara illa genom att pressas till fortsatt brottslighet och användas för riskfyllda uppdrag.⁸

Att förebygga rekrytering av barn och unga till kriminella miljöer

Unga kan involveras i brottslig verksamhet på många olika sätt. Ofta är det inte fråga om mer formaliserad rekrytering i form av värvning av medlemmar till kriminella grupper. Många gånger handlar det i stället om företeelser av mer allmän natur som bidrar till att unga görs delaktiga i brottslig verksamhet som någon annan styr över.⁹

När någon involverar en ung person i kriminalitet kan det syfta till att den unge ska användas i verksamheten hos ett kriminellt nätverk. Unga används bland annat för att tjäna pengar åt andra genom försäljning av narkotika och får då stå sådana risker, inklusive hot om lagföring, som mer tongivande kriminella vill undvika. Inte sällan kan unga vara under press att börja eller fortsätta begå brott i sammanhang där den övergripande kontrollen över brottsligheten utövas av någon annan.¹⁰ Det finns exempel på att det till en början kan handla om att barnet får stå och hålla utkik åt kriminella för att i nästa steg agera ”springare”. Rekryteringen in i kriminalitet börjar enkelt och sker stegvis.¹¹

Äldre kriminella utnyttjar att yngre personer, beroende på ålder, antingen inte kan straffas eller får så kallad straffrabatt. När beslut om våldsaktioner tas inom den kriminella miljön är det vanligt att uppdraget går till någon längre ner i hierarkin. Sammanställningar av datamaterial från det krypterade chattverktyget EncroChat visar att äldre individer återkommande lägger ut uppdrag på ungdomar, såsom utförandet av grova våldsbrott (Lärdomar av EncroChat, Polismyndigheten 2021).

I Brås rapport Narkotikamarknader framkommer uppgifter om att äldre personer i narkotikabranschen utnyttjar yngre personer strategiskt – bland annat för distribution och försäljning av narkotika (Brå 2021:10). Problemet är särskilt förekommande för barn och ungdomar som växer upp i områden där kriminella har stort inflytande (Brå 2016:12 Kriminella nätverk och grupperingar och Brå 2018:6

⁶ [Strategiska brott bland unga på 00-talet - Brottsförebyggande rådet \(bra.se\)](#) och [Strategiska brott bland ungdomar på 2010-talet \(bra.se\)](#)

⁷ [Strategiska brott kortversion av rapport 2021:5 \(bra.se\)](#)

⁸ [Skärpta straff för brott i kriminella nätverk, prop. 2022/23:53 \(regeringen.se\)](#)

⁹ [Kriminella nätverk och grupperingar \(bra.se\)](#)

¹⁰ [Skärpta straff för brott i kriminella nätverk, prop. 2022/23:53 \(regeringen.se\)](#)

¹¹ [Skärpta straff för brott i kriminella nätverk, prop. 2022/23:53 \(regeringen.se\)](#)

Relationen till rättsväsendet i socialt utsatta områden). Dessa förhållanden leder till en återväxt av kriminella och till en ny generation av unga som fostrats in i allvarlig brottslighet.¹²

Risk och skyddsfaktorer

Kunskapen om risk- och skyddsfaktorer är viktig i det brottsförebyggande arbetet. De finns både i barnets uppväxtvillkor, sociala miljöer och samhälleliga sammanhang. Forskningen visar att tidig debut i normbrytande beteende ger högre risk för långvariga problem och att fler riskfaktorer hos den unge ökar risken. Det är därför viktigt att sätta in samordnade insatser tidigt i problemutvecklingen. Riskfaktorer som har betydelse för att unga börjar begå brott är viktiga att uppmärksamma och motverka. Direkta skyddsfaktorer förutsäger en låg sannolikhet för normbrytande beteende till exempel våld, medan buffrande skyddsfaktorer förutsäger en låg sannolikhet för våld i närvaro av risk och interagerar ofta med riskfaktorer. Sannolikheten för våld minskar när antalet skyddsfaktorer ökar.¹³

En riskfaktor kan vara en orsak, en drivande och upprätthållande faktor (kriminogen faktor) till normbrytande, kriminellt beteende men måste inte vara det i det individuella fallet.¹⁴ Det finns dock en komplex samverkan mellan risk- och skyddsfaktorer vilket gör att normbrytande beteende kan vara svårt att förutsäga, därför är orsakssamband mycket svåra att säkerställa när det gäller mänskligt beteende. Dessutom är det sällan som bara en eller få faktorer orsakar ett beteende. När olika risk- och skyddsfaktorer samverkar påverkar de varandra i olika riktningar och på olika nivåer. Vad som orsakar ett normbrytande beteende hos en individ behöver inte göra det hos en annan individ och så vidare.¹⁵

I Socialstyrelsens allmänna råd (HSLF-FS 2019:30) om handläggning av ärenden som gäller unga lagöverträdare rekommenderas att all personal som handlägger ärenden om barn och unga som är misstänkta för brott eller dömda till påföljd för brott, bör ha kunskaper i att bedöma risk- och skyddsfaktorer vad gäller normbrytande beteende.

Riskfaktorer att uppmärksamma

Nedan följer exempel på föränderliga riskfaktorer som är viktiga att uppmärksamma för att förebygga kriminalitet. Observera att det är exempel och inte en fullständig lista.

Begränsade föräldraresurser

Föräldrar med begränsade sociala, ekonomiska och känslomässiga resurser har svårare att se och stötta sitt barn. Det kan till exempel handla om att de brister i uppsikten över barnet, boendet är instabilt, en inkonsekvent uppfostran, låg anknytningsgrad till barnet, missbruk, våld inom familjen, egen kriminalitet eller psykisk ohälsa. Många studier har visat linjära relationer mellan föräldrabetende och barns aggression och våld.

Föräldrars psykiska ohälsa hänger samman med en ökad risk för normbrytande beteende hos den unge. Då föräldrar är nedstämda eller deprimerade finns en risk att depressionen stör samspelet mellan dem och deras barn. Deprimerade föräldrar tenderar att bli mindre emotionellt tillgängliga, mer

¹² [Skärpta straff för brott i kriminella nätverk, prop. 2022/23:53 \(regeringen.se\)](#)

¹³ Beelmann, A., & Lösel, F. (2021). A comprehensive meta-analysis of randomized evaluations of the effect of child social skills training on antisocial development. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*

¹⁴ [Vägledning för arbete med SOCIALA INSATSGRUPPER \(SIG\) \(bra.se\)](#)

¹⁵ [Risk- och skyddsfaktorer för normbrytande beteende - Kunskapsguiden](#)

inkonsekventa och lättretliga, hårda, inte orka engagera sig i den unges aktiviteter och brista i tillsyn av den unge.¹⁶

Begränsade föräldreresurser kan bidra till att kompisar blir viktigare och får ett större inflytande över barnet än vad föräldern har. Föräldrar som får stöd att stärka skyddsfaktorerna och motverka riskfaktorerna i ett tidigt skede har bättre förutsättningar att ge barn en uppväxt präglad av god hälsa och utveckling. De skyddande effekterna av stabila positiva känslomässiga relationer begränsas inte till tidig barndom och kärnfamiljen. Studier av barn från flera missgynnade miljöer har visat att en god bindning till föräldrar och andra viktiga vuxna uppmuntrar också till att avstå normbrytande beteende till exempel våld i vuxen ålder.¹⁷

Bristfälliga bostadsförhållanden

Bristfälliga bostadsförhållanden såsom att bo i ett socioekonomiskt utsatt område eller leva i trångboddhet är exempel på riskfaktorer för ett normbrytande beteende. Trångboddhet hänger ofta samman med stor familjestorlek vilket i sin tur ökar risken för irritation och konflikter i familjen/hemmet. När det gäller bostadsområdet så visar studier att risken för normbrytande beteende är större bland barn och unga som exponeras för våld och kriminalitet i sitt närområde. Detsamma gäller för unga som växer upp i ett missgynnat bostadsområde där samhällsservicen är sämre och där det sociala nätverket och den sociala kontrollen brister. Det finns även forskning som visar att impulsivitet hos unga är betydligt mer riskfyllt om de bor i ett bostadsområde med lägre socioekonomisk status.¹⁸

Ekonomisk utsatthet

Att växa upp i ekonomisk utsatthet kan ha en negativ påverkan på barns livsvillkor. Det kan handla om barn som växer upp i familjer med långvarigt ekonomiskt bistånd eller låga inkomster. Låg ekonomisk standard kan påverka flera områden i livet, både under uppväxten och på längre sikt, till exempel genom en ökad risk för kriminalitet.¹⁹

Ensamstående föräldrar riskerar bland annat att ha sämre ekonomiska förutsättningar vilket ökar risken för normbrytande beteende hos den unge.²⁰

Utanförskap, kriminellt umgänge och problematiska kamratrelationer

Utanförskap uppstår när ungdomen känner sig avvikande gentemot samhället och inte ser sig själv som en del av samhället. Det kan till exempel uppstå eller förstärkas genom mobbning, diskriminering eller rasism. Ungdomar i utanförskap har svårare att lita på samhället och acceptera stöd och hjälp. För ungdomar som lever i utanförskap kan ett kriminellt umgänge bli ett sätt att få tillgång till försörjning, trygghet och gemenskap samt en känsla av att vara respekterad som de upplever att det inte har fått av övriga samhället.

¹⁶ [Andershed A-K, & Andershed H. \(2019\) Risk- och skyddsfaktorer för normbrytande beteende bland unga: Att använda teori och forskning i praktiken. Dnr 5.7-6872/2018. Socialstyrelsen; 2019. Tillgänglig i databasen DiVA](#)

¹⁷ [Parental supervision and later offending.pdf](#)

¹⁸ [Andershed A-K, & Andershed H. \(2019\) Risk- och skyddsfaktorer för normbrytande beteende bland unga: Att använda teori och forskning i praktiken. Dnr 5.7-6872/2018. Socialstyrelsen; 2019. Tillgänglig i databasen DiVA](#)

¹⁹ [Ekonomisk utsatthet under uppväxten - Kunskapsguiden](#)

²⁰ [Andershed A-K, & Andershed H. \(2019\) Risk- och skyddsfaktorer för normbrytande beteende bland unga: Att använda teori och forskning i praktiken. Dnr 5.7-6872/2018. Socialstyrelsen; 2019. Tillgänglig i databasen DiVA](#)

Barn och unga som har svårt att behålla eller inte är intresserade av relationer med kompisar med positiva beteenden och attityder riskerar att utveckla problematiska kamratrelationer.

Problematisk skolgång

En problematisk skolgång handlar om att den unge presterar bristfälligt i skolan. Det kan till exempel gälla omfattande frånvaro (mycket skolk), bristande anknytning till skolan, låga eller ofullständiga betyg, svårigheter med tal, läs- eller skrivförmåga, vantrivsel, negativa relationer till lärare och färre kontaktytor till stödjande vuxna.

Hos en del barn beror bristfälliga prestationer och förmågor på kognitiva problem. Generellt har man sett att lägre intelligens och inlärningssvårigheter hänger samman med normbrytande beteende. Man har dock noterat att unga med normbrytande beteende tenderar att underprestera i skolan i förhållande till sin intellektuella kapacitet.²¹

Omfattande skolk kan bidra till att den unge söker sig till andra ungdomar i samma situation vilket orsakar problematiska kamratrelationer där liknande normbrytande attityder delas.

Psykisk ohälsa

Barn med sämre socioekonomiska förutsättningar och placerade barn har en ökad risk för psykisk ohälsa. Det har även till exempel barn och unga som är asylsökande, internationellt adopterade och hbtqi-personer. Barn och unga med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar har också ökad risk för annan psykisk ohälsa.²² Nedstämdhet och självskadebeteenden är ytterligare riskfaktorer som enligt forskningen är betydelsefulla för att förstå och förklara varför barn utvecklar ett normbrytande beteende.²³

Unga män med missbruk eller beroende och tidigare lagföringar för våldsbrott är en grupp där det kan vara rimligt att uppmärksamma eventuell underliggande psykisk ohälsa.²⁴

Beteendeproblematik

Trotsighet, ilska, oräddhet, svårigheter med medkänsla, skuld eller ånger liksom överaktivitet, impulsivitet, koncentrationssvårigheter, negativa problemlösningstrategier eller attityder är riskfaktorer i den unges eget beteende att uppmärksamma.

Dessa beteenden kan ta sig uttryck i till exempel ett svårhanterligt temperament, svårigheter med att fokusera och koncentrera sig längre stunder, oförutsägbara beteenden och reaktioner, impulsivitet, känslomässig instabilitet, problem med att styra och kontrollera negativa känslor (ilska, frustration etcetera), risktagande, svårigheter att tänka efter innan samt att känna skuld och ånger.²⁵

²¹ [Andershed A-K, & Andershed H. \(2019\) Risk- och skyddsfaktorer för normbrytande beteende bland unga: Att använda teori och forskning i praktiken. Dnr 5.7-6872/2018. Socialstyrelsen; 2019. Tillgänglig i databasen DiVA](#)

²² [Vad är psykisk ohälsa? - Kunskapsguiden](#)

²³ [Risk- och skyddsfaktorer för normbrytande beteende - Kunskapsguiden](#)

²⁴ [Dödligt våld och psykisk ohälsa Rapport 2020:7 \(bra.se\)](#)

²⁵ [Andershed A-K, & Andershed H. \(2019\) Risk- och skyddsfaktorer för normbrytande beteende bland unga: Att använda teori och forskning i praktiken. Dnr 5.7-6872/2018. Socialstyrelsen; 2019. Tillgänglig i databasen DiVA](#)

Barn och unga med ett normbrytande beteende som samtidigt har svårigheter med att visa medkänsla, skuld och ånger när sådana känslor är lämpliga löper risk för allvarligt och långvarigt normbrytande beteende.

Barn och unga som uttrycker trotsighet, ilska, verkar orädda, är överaktiva och impulsiva kan vara svårare att bemöta och hantera. Beteendet kan göra att andra personer reagerar negativt på den unge och att han eller hon får svårt att skapa varaktiga positiva relationer (med personer utan normbrytande beteende). Den unge kan därför ledas till att umgås med andra med liknande normbrytande attityder och beteenden och relationen till föräldrar eller andra viktiga vuxna påverkas negativt.²⁶

Alkohol- och eller droganvändning

Barn som tidigt i livet uppvisar ett kriminellt beteende och begått brott är en grupp som inte bara löper hög risk att fortsätta vara kriminella utan riskerar att utveckla ett alkohol- och drogbruk senare i tonåren.²⁷ Till exempel är Cannabis och Tramadol vanligt förekommande droger inledningsvis och som förälder kan det vara svårt att upptäcka om tonåringen använder droger.²⁸

Det finns sedan länge en dokumenterad samvariation mellan alkoholkonsumtionen i Sverige och våldsbrottsfrekvensen (mord/ dråp och misshandel).²⁹

Våld i hemmet

I Sverige har cirka tio procent av alla barn upplevt våld i hemmet någon gång. Fem procent har gjort det ofta. Utsatthet för våld i nära relation är skadligt för barnen på kort såväl på lång sikt. Våld i hemmet gör att skolbarn ofta drabbas av koncentrationssvårigheter och minnessvårigheter som påverkar skolarbetet och skolsituationen negativt. I ett långsiktigt perspektiv kan utsatthet för våld leda till att barnet utvecklar psykisk ohälsa, exempelvis ångest, depression, självskadebeteende, traumasymptom men också hämmande beteenden såväl som problem att kontrollera temperament. Barn som lever med våld är ofta mer oroade, antisociala och aggressiva än andra barn.³⁰

Riskfaktorer av mer indirekt eller oföränderlig karaktär

Ovan beskrivna riskfaktorer är faktorer som tenderar att vara mer direkta och föränderliga. Andershed och Andershed (2019) beskriver i sin forskning även evidensbaserade riskfaktorer av mer indirekt eller oföränderlig karaktär som är viktiga att identifiera, kartlägga och ta hänsyn till. Det handlar om:

Könstillhörighet

Det är vanligare att pojkar uttrycker normbrytande beteende än flickor. Riskfaktorer för normbrytande beteende har dock fler likheter än skillnader mellan pojkar och flickor. Det finns studier som visar att pojkar exponeras för fler och högre grad av riskfaktorer än vad flickor gör och att pojkar verkar vara känsligare för riskfaktorer medan flickor är mer motståndskraftiga. Flickor som utvecklat ett allvarligt normbrytande beteende, även om de är färre än pojkarna, har dock en allvarligare symptomprofil.

²⁶ [Andershed A-K, & Andershed H. \(2019\) Risk- och skyddsfaktorer för normbrytande beteende bland unga: Att använda teori och forskning i praktiken. Dnr 5.7-6872/2018. Socialstyrelsen; 2019. Tillgänglig i databasen DiVA](#)

²⁷ [Liten risk att unga som använt droger blir kriminella - | forskning.se](#)

²⁸ [ANDTS-samordning | Länsstyrelsen Västmanland \(lansstyrelsen.se\)](#)

²⁹ [Microsoft Word - Manus 2015-02-17-slutgiltig.docx \(bra.se\)](#)

³⁰ [Handlingsplan för brottsförebyggande föräldraskapsstöd MFoF 2022-02-02.pdf](#)

Utländsk bakgrund

Personer med utländsk bakgrund (etniska minoriteter, flyktingar och övriga invandrare) upplever och exponeras i högre grad för faktorer som kan leda till normbrytande beteenden. Dessa faktorer kan vara låg socioekonomisk status, trångboddhet och boende i utanförskapsområden samt tidigare exponering för trauma. Personer med utländsk bakgrund är överrepresenterade i den svenska brottsstatistiken men forskningen ger ingen entydig bild av betydelsen av utländskbakgrund och normbrytande beteenden. Andershed & Andershed skriver att den högre grad av exponering för riskfaktorer skulle kunna förklara varför kriminalitet är överrepresenterat bland personer med utländsk bakgrund eller utsatta grupper.

Debutålder i normbrytande beteende

Desto yngre ålder vid debut i normbrytande beteende desto större risk för ihållande och allvarlig problematik. Det är därför angeläget att sätta in förebyggande och behandlande insatser till personer som uppvisar normbrytande beteende redan i barndomen.

Fysiologi och neuropsykologi

Brister i nervsystemet eller hjärnans funktion som antingen är medfödda eller förvärvade (till exempel genom olyckshändelse) kan leda till problem med text språkutveckling, intelligens, impulsivitet, uppmärksamhet, underkontroll och hyperaktivitet. Dessa problem är i sin tur relaterade till normbrytande beteende.

För flickor är tidig pubertetsutveckling en riskfaktor för normbrytande beteende. Det tros bero på att flickor i tidig pubertet i högre utsträckning än andra flickor har ett socialt beteende som om de vore äldre än sin biologiska ålder. Till exempel när det gäller alkoholanvändning, sexuell aktivitet och umgänge med äldre kamrater.

Familjestruktur

Att inte växa upp med båda sina föräldrar (på grund av separation och/eller konflikter mellan föräldrarna) är relaterat till normbrytande beteende hos den unge, även om det inte är självklart att konflikter och separation orsakar normbrytande beteende. Ibland är det den unges normbrytande beteende som påverkar föräldrarnas relation till varandra.

Skyddsfaktorer att stärka

Nedan följer exempel på skyddsfaktorer som kan minska riskerna för att hamna i kriminalitet. Observera att det är exempel och inte en fullständig lista.

Föräldraanknytning

En känslomässigt varm, uppmärksam, accepterande, normorienterad, övervakande och strukturgivande uppfostran uppmuntrar den positiva uppfostran och är en grundläggande direkt skyddsfaktor hos barns utveckling och har buffrande skyddande effekter när det gäller att förebygga ett brett spektrum av beteendeproblem i närvaro av riskfaktorer.³¹

³¹ Lösel, F., & Farrington, D. P. (2012). Direct protective and buffering protective factors in the development of youth violence. *American journal of preventive medicine*

Positiv skolanknytning

En viktig skyddsfaktor för barn och unga, både generellt och för att förebygga brott, är att klara av och nå kunskapsmålen i skolan. Goda relationer till lärare, kamrater och andra vuxna samt bekräftelse från vuxna i skolan är viktigt och bidrar till trivsel i skolan. Positiv skolanknytning innefattar även ökad möjlighet till positiva umgängen, goda skolprestationer, bättre kognitiva färdigheter, god problemlösning, förmåga att rikta uppmärksamhet och bidra till bättre koncentration.

Positivt umgänge och aktiviteter

Socialt umgänge med positiva förebilder och kamrater ökar sannolikheten för en gynnsam utveckling hos den unge. Barn och ungdomar som deltar i regelbundna aktiviteter som är vuxenledda utvecklar positiva sociala förmågor och utökar sin buffert med goda förebilder och kamrater. Det har visat sig att socialt och emotionellt stöd från exempelvis kamrater, lärare, mor- och farföräldrar, grannar kan utgöra en skyddsfaktor.

Positiva egenskaper och beteenden

Positiva förhållningssätt och beteenden hos den unge innebär att hen hanterar olika situationer på ett positivt och icke normbrytande sätt. Det i sig får goda utfall i många olika situationer och skapar förutsättningar för positiva kamratrelationer, skolanknytning och skolprestationer.

Självkontroll/självregleringsförmåga

Begreppet självkontroll kan översättas som god impuls kontroll och är en viktig förmåga hos barnet/ungdomen för att undvika risksituationer. Olika studier tyder på att det inte är så mycket en abstrakt intellektuell kapacitet utan mer praktisk intelligens, social kompetens och realistisk planering som skyddar mot antisocial utveckling i närvaro av risk. I invandrargrupper med hög risk tycks språkkunskaper enligt forskningen ha en liknande skyddsfunktion.³²

Barnets eller den unges egen medvetenhet och motivation

Detta lyfts som en skyddsfaktor och innebär att medvetenhet om sin problematik kan vara av betydelse för att bli motiverad till förändring.

Föräldrars stöd

Det finns en tydlig koppling mellan föräldraskapsstöd som förebyggande insats och skyddsfaktorer för att minska risken att utveckla kriminalitet. Läs mer under rubriken Stöd till föräldrar eller annan viktig vuxen nedan.

Stöd till föräldrar eller annan viktig vuxen

Stöd till föräldrar är viktigt under barnets hela uppväxt, inte bara under småbarnsåren. En viktig skyddsfaktor mot brott är att tidigt involvera föräldrar och erbjuda stöd så att de i så hög utsträckning som möjligt är delaktiga i barnets liv.³³

En första positiv kontakt och ett bra bemötande är en bra grund för relationen mellan stödjande aktörer och föräldrar. Det gör det lättare att ge och ta emot stöd när problem uppstår bland barn och unga.

³² Piquero, A.R. et al. 2026. *A meta-analysis update on the effectiveness of early self-control improvement programs to improve self-control and reduce delinquency*. Springer Science & Business Media Dordrecht

³³ [Föräldraskapsstöd - Startside \(mfof.se\)](https://mfof.se)

Föräldraskapsstödjande insatser

Föräldraskapsstöd är insatser, aktiviteter och verksamheter riktade till föräldrar som stärker föräldraförmågan och relationen mellan föräldrar och barn. Det kan handla om att ge föräldrar verktyg och metoder som stärker dem i sin föräldraroll, ger kunskap om barnets rättigheter, hälsa och utveckling, stärker föräldrars relation till varandra, till deras sociala nätverk och till barnet. Det finns olika kunskapsbaserade metoder och arbetssätt som rekommenderas för arbetet med föräldraskapsstöd i Handlingsplan för ett brottsförebyggande föräldraskapsstöd som tagits fram av Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd.

Föräldraskapsstöd är en resurs för att utveckla sitt föräldraskap och handlar inte om huruvida man är en bra eller dålig förälder. Stödet kan utveckla föräldrar genom ny kunskap eller erfarenhetsutbyte med andra föräldrar.

Föräldraskapsstöd erbjuds inom olika verksamheter såsom exempelvis mödrahälsovården, barnhälsovården, socialtjänsten, skola, förskola, familjecentraler och civilsamhället. Föräldraskapsstöd är relativt väl utbyggt till föräldrar under småbarnsåren men många föräldrar upplever att det är svårt att hitta stöd när barnen blir äldre. Föräldraskapsstöd kan erbjudas på tre nivåer; universellt, riktat eller indikerat.

Universellt stöd

Universellt stöd riktas till alla föräldrar och ger en viktig förebyggande effekt till många. Universellt stöd till föräldrar i socioekonomiskt utsatta områden är särskilt betydelsefull.

Riktat stöd

Riktat, eller selektivt, stöd är riktade insatser som erbjuds till föräldrar eller familjer som är särskilt utsatta för en eller flera riskfaktorer eller har begynnande problem. Det kan exempelvis handla om föräldraskapsstöd till föräldrar med barn som visar beteendeproblem.

Indikerat stöd

Indikerat stöd är riktade insatser till individer eller grupper där problem har observerats. Det kan exempelvis handla om stöd och insats från socialtjänsten vid konstaterad droganvändning.

Föräldrar med olika behov

Föräldrars behov av stöd kan variera under barnets uppväxt och föräldrars behov ser olika ut. Kommunerna ansvarar för att tillgängliggöra föräldraskapsstödet för alla föräldrar. Det finns anpassade material för olika grupper såsom till exempel utrikesfödda föräldrar och föräldrar med intellektuella funktionshinder.

Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF) framhåller i sin Handlingsplan för brottsförebyggande föräldraskapsstöd³⁴ fyra grupper av föräldrar som särskilt behöver uppmärksammas och nås av ett målgruppsanpassat föräldraskapsstöd:

- Föräldrar med kognitiva svårigheter
- Föräldrar som migrerat
- Föräldrar som befinner sig i asylprocess
- Föräldrar med placerade barn

³⁴ [Handlingsplan för brottsförebyggande föräldraskapsstöd MFoF 2022-02-02.pdf](#)

Stöd till barn och ungdomar

Om att bygga tillit, motivera, motverka utanförskap, stå kvar och skapa förutsättningar för icke kriminellt umgänge.³⁵

Bygg tillit

Om ungdomen känner misstro mot samhället behöver det första stödet handa om att bygga tillit. Det kan handla om att dels bygga tillit i sociala relationer, till exempelvis familjemedlemmar eller andra viktiga vuxna, dels att bygga tillit till samhällsaktörer.

Motivation och uppmuntran

Hjälp ungdomen att hitta sin motivation till att välja ett icke-kriminellt umgänge. Ungdomen behöver själv vara eller bli motiverad och omgivningen behöver uppmuntra den motivationen, övertalningsförsök är sällan framgångsrika. För att bidra till en förändringsprocess så kan metoden *Motiverande samtal*³⁶ fungera väl. En modell för motiverande samtal kallas BÖRS vilket står för att bekräfta det ungdomen säger, ställa öppna frågor (alltså frågor som kräver ett längre svar än enbart ”ja” eller ”nej”), reflektera och sammanfatta det ungdomen uttrycker. Samtalen är nyfikna och utforskande. Syftet med detta är att ungdomen själv ska kunna uttrycka en vilja att förändra sin livssituation, då detta skapar en bättre motivation till förändring än när någon annan uttrycker vilka förändringar som bör göras. När uttryck för förändring har börjat ta form kan sedan realistiska mål och delmål formars gemensamt.

Motverka utanförskap

Uppmuntra och möjliggör deltagande i skola, meningsfulla fritidsaktiviteter och umgänge med goda förebilder som kan ersätta ett destruktivt umgänge i kriminella miljöer. Det bygger upp ungdomens egna resurser och det sociala nätverket kring hen.

Stå kvar

Visa att du står kvar och tror på ungdomen trots misslyckanden. Det ökar tilliten vilket i sin tur kan öka motivationen till att göra bra val.

Skapa förutsättningar för icke-kriminellt umgänge

Barnet kan behöva stöd att hitta och uppmuntras till icke-kriminella umgängen där brott varken ingår eller accepteras. Det kan handla om att umgås med en förtroendeingivande förälder eller annan viktig vuxen, en studiemotiverad kompis eller en införstådd mentor eller myndighetsrepresentant.

Rutinförändrande händelser

Vissa händelser i livet kan ha kraften att förändra och få barnet att se på sig själv och sin situation på ett nytt sätt. Det kan handla om en flytt, att bli sviken, en dramatisk händelse eller att få ett ultimatum från någon närstående. Ibland kan en sådan händelse tvinga fram ett perspektivbyte.

³⁵ [Strategiska brott kortversion av rapport 2021:5 \(bra.se\)](#)

³⁶ [MI \(Motiverande samtal\) - Socialstyrelsen samt Introduktion till MI - Motiverande samtal om sexuell hälsa \(folkhalsmyndigheten.se\)](#)

Olika aktörers roller

Skolan och förskolans roll

Förskolan

Läroplanen för förskolan säger att förskolepersonal ska samarbeta och diskutera regler och förhållningssätt i förskolan med föräldrar för att främja barnets utveckling till en ansvarskännande människa och samhällsmedborgare.³⁷ Förskolan är en part som tidigt kan identifiera utvecklingsavvikelser. Den är också en viktig skyddsfaktor som kan lägga grunden för framtida skolprestationer. Förskolan bidrar med att ge barnet tydliga regler och förväntningar, ger stöd i att utveckla anknytningen till andra vuxna och kamratrelationer, fysisk stimulans och en för åldern positiv och utvecklande miljö.³⁸

Skolan

Skolan är en betydelsefull aktör i det brottsförebyggande arbetet. Skolan har i uppdrag att förmedla en värdegrund till barn och unga där respekt för de mänskliga rättigheterna och grundläggande demokratiska värderingar är viktiga delar. Skolan kan även arbeta mer riktat genom att undervisa barn och unga om brottslighet och dess konsekvenser inför deras inträde i vuxenlivet, liksom genom att motverka mobbning eller vidta åtgärder för att öka tryggheten i skolmiljön.³⁹

Pedagoger i skolan är viktiga för föräldrarna. De återkommande samtalen mellan föräldrar och pedagoger ger information och kunskap om barnets utveckling. Föräldrar som känner sig inkluderade och engagerade i sitt barns skolgång är en viktig förutsättning för att barnet ska klara skolan. Det är viktigt att skolan försöker nå föräldrar, även de som inte nås med traditionella metoder för samverkan.

På en del skolor finns en funktion med uppdrag att vara en länk mellan skolan och hemmet (ibland även mellan skolan, hemmet, hälso- och sjukvården och socialtjänsten). Funktionen har ofta titeln föräldrastödjare eller föräldrarådgivare och finns till hans vid lämning och hämtning på mornar och eftermiddagar samt på fritids.

Skolor i socioekonomiskt utsatta områden används med fördel som arena för möten och aktiviteter även efter skoltid där både vuxna och barn kan samlas. Det kan handla om läxläsning, stöd för att fylla i blanketter, aktiviteter eller sociala sammanhang som uppmuntrar till samtal mellan föräldrar och skolans personal.

Socialtjänstens roll

Socialtjänsten har en viktig roll i arbetet med att förebygga sociala problem såsom till exempel kriminalitet eller att barn och unga far illa på andra sätt. Socialtjänsten har också ansvar för att verka för att barn och unga växer upp under trygga och goda förhållanden. Socialtjänsten behöver så tidigt som möjligt få kännedom om barn och unga som är i behov av stöd.

Socialtjänsten erbjuder service, information och råd till föräldrar i olika frågor för att på så sätt ge stöd till föräldrar som har oro kring sitt barn. Detta ingår i det förebyggande arbete som socialtjänsten ska erbjuda. Ett annat förebyggande stöd är uppsökande arbete, exempelvis fältarbetare och att finnas tillhands på arenor där föräldrar och barn samlas.

Det är inte ovanligt att föräldrar har en brist på tillit för socialtjänsten och saknar kunskap om vilket stöd som finns att få. Att motivera och informera är därför viktigt. Att representanter från socialtjänsten finns

³⁷ [Läroplan \(Lpfö 18\) för förskolan - Skolverket](#)

³⁸ [Barns-utveckling-affisch-över-frisk-och-riskfaktorer.pdf \(uppdragpsyiskhalsa.se\)](#)

³⁹ [Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende \(socialstyrelsen.se\)](#)

med när andra professioner träffar föräldrarna kan vara ett sätt att bygga relation och slå hål på myter om socialtjänsten.

Till stöd för socialtjänstens arbete har Socialstyrelsen tagit fram två kunskapsstöd för arbetet med barn och unga med normbrytande beteende:

- Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende.
- Insatser för att motverka fortsatt normbrytande beteende och återfall i brott.

Kunskapsstöden är baserade på bästa tillgängliga kunskap; grundade på vetenskapliga studier. *Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende* ger fördjupad kunskap i arbetet med att identifiera, utreda och bedöma risk och behov av insatser för barn och unga med normbrytande beteende som riskerar att begå eller begår brott.

Insatser för att motverka fortsatt normbrytande beteende och återfall i brott innehåller rekommendationer om insatser som socialtjänsten bör (och inte bör) erbjuda pojkar och flickor i ålder 6-17 år. Stödet bygger på att matcha det enskilda barnets risker, behov och mottaglighet (RBM) med kunskapsbaserad behandling.

Hälso- och sjukvårdens roll

Barnhälsovården och mödrahälsovården är arenor som de allra flesta föräldrar besöker under graviditeten och barnets första år. Inom barnhälsovården får föräldrarna information, råd och stöd om barnets hälsa och utveckling av professionella yrkesverksamma. Barnhälsovården arbetar för att främja hälsa och förebygga ohälsa med syftet att påverka skyddsfaktorer som bidrar till en positiv hälsoutveckling på befolkningsnivå och riskfaktorer som kan bidra till negativ utveckling.

Barnhälsovården och mödrahälsovården erbjuder föräldraskapsstöd enskilt och i grupp. Det kan handla om universellt, riktat eller indikerat föräldraskapsstöd.

Om barnet har en pågående kontakt med hälso- och sjukvården kan till exempel barn- och ungdomspsykiatri (BUP) vara viktiga att samarbeta med.

Samverkan – flera kan bidra

Samverkan mellan olika aktörer på barnens arena, där barnen befinner sig, är mycket viktig för att kunna identifiera och tillvarata behovet av stöd till både barnet och föräldrar. Samverkan behöver ske mellan olika aktörer inom kommun, region, statliga aktörer och civil sektor i syfte att förebygga riskfaktorer och stärka skyddsfaktorer runt barnet och deras föräldrar.

För att barnet ska lyckas i skolan och ha en positiv inställning till lärandet är det avgörande att föräldrarna är delaktiga i skolans arbete.

TSI och TSI-brottsförebyggande

Tidiga samordnade insatser (TSI) handlar om att barn och unga ska få stöd i ett tidigt skede av en ogynnsam utveckling. För det krävs en förbättrad och utvecklad samverkan mellan skola, hälso- och sjukvård och socialtjänst. Tidiga samordnade insatser betyder att personal från skola, hälso- och sjukvård och socialtjänst arbetar tillsammans. Samordningen behövs för att skapa en helhet kring insatser för barn och unga som är i behov av stöd från flera aktörer. Det ställer krav på att aktörer utvecklar kunskap och kompetens om långsiktig samverkan och samordning. TSI är inte en viss metod, utan bygger på att verksamheterna har en gemensam struktur. På så vis ska alla barn och unga få stöd och hjälp i tid, utifrån sina och familjens behov.

TSI-brottsförebyggande

TSI-brottsförebyggande är en utveckling av TSI där även polis och andra relevanta aktörer såsom fritidssektorn (idrott och kultur) och civilsamhället kopplas in.

SSPF

Skola, Socialtjänst, Polis och Fritidsverksamhet i samverkan. Samverkan runt unga som riskerar att hamna i en kriminell livsstil har utvecklats på många sätt det senaste decenniet. Bland annat finns arbetssätten SIG (social insatsgrupp) eller SSP (socialtjänst, skola, polis) och SSPF (socialtjänst, skola, polis och fritid). Genom att myndigheter, organisationer och föreningar samordnar sina åtgärder kring den unge, kan kriminalitet motverkas.

Behov av mer stöd?

Nedan har vi samlat exempel på olika myndigheter och organisationer som på olika sätt arbetar för eller med barn och unga och/eller föräldrar, från universell till indikerad nivå och med ett strategiskt stöd

Du hittar kontaktuppgifter till olika stödlinjer eller länkar där du kan läsa mer.

BRIS

Stömlinje för barn och unga som är under 18 år och behöver stöd. Här finns möjlighet att prata med en kurator som är utbildad och van att prata om känslor, tankar och hur en har det. Det finns även stömlinje för dig som är vuxen och har frågor eller känner oro för ett barn.

[Bris - Barnens Rätt i Samhället](#)

Mind

Mind har en stömlinje till föräldrar: *Föräldralinjen*. De erbjuder telefonsamtal med föräldrar och andra nära vuxna runt barnet som känner sig osäkra i sin föräldraroll, eller som oroar sig för sitt barn eller ett barn i sin närhet.

Telefonnummer: 020-85 20 00

[Föräldralinjen – stömlinje för dig som är orolig för ett barn \(mind.se\)](#)

Rädda Barnen

För dig som är barn, ung, vuxen eller själv involverad i en miljö som man vill lämna. Orostelefon fokuserar på arbetet med våldsbejakande extremism och det förebyggande arbetet. Våldsbejakande extremism rör frågor om rasism, hat, hot, radikaliserings och anti-demokratiska åsikter.

Telefonnummer: 020-100 200

[Rädda Barnen \(raddabarnen.se\) – Orostelefon](#)

Brottsförebyggande rådet (Brå)

Arbetar med att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsbekämpning och brottsförebyggande arbetet. På Brå kan du få fram statistik, kunskapssammanställningar och olika metoder i brottsförebyggande arbetet.

[Brå - Brottsförebyggande rådet \(bra.se\)](#)

Socialstyrelsen

Kunskapsmyndighet för vård och omsorg som stödjer och utvecklar hälso- och sjukvården och socialtjänsten. Under kunskapsområdet *Barn och unga som begår brott* finns samlad kunskap om barn och unga som bryter mot normer, brottsförebyggande arbetet, socialtjänstens ansvar samt metoder i arbetet med barn och unga.

[Barn och unga - Socialstyrelsen](#)

Skolverket

Skolverket är en myndighet med ansvar för att styra och stödja den svenska förskolan, skolan och vuxenutbildningen. Skolverket arbetar för att alla barn och elever ska få en utbildning som är likvärdig och av god kvalitet i en trygg miljö. Skolans kompensatoriska uppdrag är att skapa förutsättningar att alla elever når målen med utbildningen därför har skolan en viktig roll när det gäller samordnade och tidiga insatser.

[Organisera tidigt stöd och extra anpassningar - Skolverket](#)

Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF)

MFoF är en statlig myndighet som arbetar för att barn ska få en trygg uppväxt och bra relationer till sina föräldrar. MFoF är en kunskapsmyndighet för föräldraskapsstöd, familjerådgivning och socialnämndernas familjerättsliga ärenden samt internationella adoptioner.

MFoF har tagit fram en handlingsplan för ett brottsförebyggande föräldraskapsstöd, med fokus på att sammanställa kunskap, identifiera arbetssätt och metoder. Inom ramarna för uppdraget lämnade MFoF också förslag på förebyggande och uppföljbara utvecklingsarbeten inom föräldraskapsstöd.

[Brottsförebyggande föräldraskapsstöd - Start sida \(mfof.se\)](#)

Länsstyrelsen

Länsstyrelsen har flera uppdrag inom arbetet för social hållbarhet. Inom de sociala frågorna berörs bland annat brottsförebyggande arbete, folkhälsa, integration, jämställdhet och mänskliga rättigheter. I länsstyrelsernas uppdrag ingår bland annat att stärka samverkan mellan myndigheter, kommuner, regioner, civilsamhällets organisationer och andra aktörer samt att arbeta strategiskt.

Se webbplats för Länsstyrelsen i ditt län.

Fördjupningsmaterial

Här kan du läsa mer om vilka riskfaktorer som enligt forskningen är mest betydelsefulla för att förstå och förklara varför barn utvecklar ett normbrytande beteende och därmed riskerar att hamna i kriminalitet:

[Filmd föreläsning om att bedöma risker och behov - Kunskapsguiden](#)

<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/kunskapsstod/2020-2-6597.pdf>

[Handlingsplan för brottsförebyggande föräldraskapsstöd MFoF 2022-02-02.pdf](#)

[Insatser för att motverka fortsatt normbrytande beteende och återfall i brott \(socialstyrelsen.se\)](#)

[Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende \(socialstyrelsen.se\)](#)